

تفسیر مأثور همزاد وحی است / ریشه‌داری سنت پیامبر(ص) در وحی

تفسیر مأثور، تفسیری بسیار کهن و همزاد وحی است و در آن قرآن با سنت، یعنی گفتار، کردار و تقریر معصوم(ع)، تفسیر می‌شود و سنت پیامبر(ص) نیز خود ریشه در وحی دارد که فرمودند: «ألا و انی اوتیت القرآن و مثله معه».

تفسیر مأثور، تفسیری بسیار کهن و همزاد وحی است و در آن قرآن با سنت، یعنی گفتار، کردار و تقریر معصوم(ع)، تفسیر می‌شود و سنت پیامبر(ص) نیز خود ریشه در وحی دارد که فرمودند: «ألا و انی اوتیت القرآن و مثله معه».

احمدعلی افتخاری، نویسنده و مدرس حوزه و دانشگاه، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، به بیان سخنانی درباره اهمیت ضرورت تفسیر قرآن کریم و سپس برخی از کاستی‌های تفسیر مأثور یا روایی پرداخت و اظهار کرد: تلاش بی‌شائبه برای درک معانی و مفاهیم آیات گامی بزرگ در شناخت بهتر و ژرف‌تر قرآن به شمار می‌رود.

وی افزود: اهمیت شناخت قرآن بر هر مسلمانی از آن روست که این کتاب سرچشمه دین و ایمان، جهان‌بینی، اندیشه و عمل به تکلیف است و شناخت جامع، هماهنگ و موزون مفاهیم و پیام‌های قرآن در گرو تفسیر با اصول و مبانی و روش‌های صحیح است. در پرتو تفسیر، پیوند معنایی بسیاری از آیات پراکنده به هم گره خورده و آموزه‌های جدید در عرصه‌های گوناگون را پدید می‌آورد و زندگی انسان را رنگ و معنای دیگری می‌بخشد.

این واقعیت تلخ مورد تأیید بیشتر مفسران و محدثان و صاحب نظران شیعه و سنی است که اخبار و روایات تفسیری چون سایر احادیث از آفت مصون نمانده است؛ به‌ویژه در برهه‌ای که مسلمانان گرفتار تفرقه و تعصبات گروهی شدند و شماری در این مسیر ناصواب برای اثبات حقانیت اندیشه و باور مسلک خود دست به جعل زدند

«#تفسیر» در لغت و اصطلاح

وی در بخشی از سخنان خود عنوان کرد: تفسیر روشن کردن، پرده برداشتن و کشف است و اهل لغت معتقدند که که تفسیر از ریشه «#تفسیر» یا مقلوب شده آن یعنی «#سفر» است و برخی نیز گفته‌اند که تفسیر از «#تفسیر» گرفته شده که نام وسیله‌ای است که پزشک با آن بیماری را تشخیص می‌دهد.

این مدرس حوزه و دانشگاه با اشاره به این‌که برخی از بزرگان عالم اسلام نیز تفسیر را عبارت از «#کشف المراد عن اللفظ المشکل» دانسته‌اند، عنوان کرد: تفسیر در اصطلاح به علم فهم قرآن تعریف شده است؛ یعنی دانشی که به یاری آن مفاهیم و معارف و علوم قرآن، پندها و حکمت‌ها و ... آن فهمیده شده و معانی و احکام آن استخراج و مراد پروردگار به اندازه توان بشر روشن می‌شود.

پیامبر(ص) نخستین مفسر قرآن است

وی در بخش دیگری از سخنان خود با اشاره به ضرورت نیازمندی به تفسیر خاطرنشان کرد: روشن است که خدای حکیم با بندگان به زبانی سخن گفته که فهمیده شود و فرستادگان خویش را به زبان مردمان برانگیخته و کتابی فرو فرستاده تا بدون نیاز به شرح و تفسیر فهمیده شود؛ هم‌چنان‌که پیامبرش را نخستین مفسر دانسته و می‌فرماید: «#وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ» (نحل/44) و حضرتش با گفتار و کردار به تفسیر آیات وحی می‌پرداختند.

مکتب تفسیر پرفیض امام علی(ع)

افتخاری تصریح کرد: در عصر صحابه نیز تفسیر از سوی صحابه ممتاز و برجسته از جمله امیرالمؤمنین امام علی(ع) به عنوان دست‌پرورده پیامبر(ص) و دروازه شهر علم نبی صوت می‌گرفت. منابع صحابه در تفسیر آیات قرآن، علاوه بر سنت و سیره پیامبر(ص)، مکتب تفسیر پرفیض امام علی(ع)، اجتهاد و استنباط مفاهیم، اخبار اهل کتاب و اشعار و ادبیات جاهل عرب بود.

نویسنده کتاب «#رفتار دینی در جامعه دینی» افزود: در عصر تابعین هم مکتب‌های تفسیر در مکه و مدینه و کوفه و عراق وجود داشت که در این دوره تفسیر بر اساس نقل بود و اسرائیلیات بسیاری در تفسیر داخل شد و بذر اختلافات عقیدتی و مذهبی مذاهب تفسیری مختلفی مانند اشاعره، معتزله، شیعه و بعدها اسماعیلیه را پدید آورد.

این مدرس حوزه و دانشگاه ادامه داد: پس از این دوره نیز به تدریج تفاسیری با گرایش‌های کلامی، عقلی و اجتهادی، فقهی، فلسفی، اشاری، علمی، سیاسی و اجتماعی، اخلاقی، تاریخی به وجود آمد که با شیوه نگارش تربیتی، موضوعی، مختصر و جامع و ترکیبی از سوی اندیشمندان جهان اسلام نگاشته شد.

مرحوم علامه امینی در کتاب «؛الغدیر» تعداد 700 تن از جعل‌کنندگان حدیث را بر اساس حروف الفبا نام برده و مرحوم علامه سیدمرتضی عسکری نیز در کتاب خود به 150 صحابه ساختگی اشاره کرده که حتی وجود خارجی نداشته‌اند و با این‌حال در کتب و آثار اسلامی به عنوان نقل‌کنندگان حدیث و روایت نبوی شمرده شده‌اند!

افتخاری که کتاب «؛مهجوریت قرآن کریم (علل، آثار و راه‌های برون‌رفت در حوزه دورن‌دینی و برون‌دینی)» را در دست تألیف دارد، در بخش دیگری از سخنان خود به مهجوریت قرآن در زمینه تفاسیر اشاره و نکاتی در بیان آسیب‌ها و نارسایی‌های تفاسیر اعم از تفسیر علمی، تفسیر مآثور (روایی و نقلی)، قرآن به قرآن (قرآن بسندگی در تفسیر)، تفسیر ترتیبی و ... پرداخت.

پیشینه تفسیر روایی

وی در بخشی از سخنان خود با اشاره به پیشینه تفسیر روایی خاطرنشان کرد: واژه روایت از ریشه «؛روی» به معنای محل و نقل است و در زبان عربی ترویبه، راوی و ... به همین معنا آمده است و پیشینه این شیوه تفسیری بسیار کهن بوده و همزاد وحی است و در این روش قرآن به سنت یعنی گفتار، کردار و تقریر معصوم تفسیر می‌شود که سنت پیامبر و بیان ایشان نیز ریشه در وحی دارد که فرمودند: «؛ألا و انی اوتیت القرآن و مثله معه».

این محقق و پژوهشگر تصریح کرد: شخص پیامبر(ص) به عنوان نخستین مفسر با بیان و رفتار خود بسیاری از جزئیات آیات را تفسیر فرمودند و در موقعیت‌هایی، با ترسیم و الگوسازی و بهره‌گیری از وسایل آموزشی و نمایشی اقدام به تبیین و توضیح آیات نمودند و این شیوه در دوران امامان شیعه(ع) ادامه داشت و در دوره صحابه و تابعان هم آن روایات را در مجموعه‌هایی گرد آوردند.

ورود جعل و تحریف در روایات

وی خاطرنشان کرد: پس از دوره ممنوعیت تدوین احادیث، زمانی که مبادرت به تدوین و گردآوری احادیث شد، این امر از تحریف و اسرائیلیات مصون نماند و روایات ضعیف، ساختگی، متروک و ... در آن‌ها وارد شد و همین امر به عنوان یکی از ضعف‌های این شیوه تفسیری مطرح است تا سره از ناسره شناخته شود و ما در استفاده از این شیوه تفسیری باید با معیارهای شناخت احادیث جعل و اسرائیلیات آشنا باشیم.

وی در بیان برخی از نارسایی‌های تفسیر روایی با اشاره به موضوع «؛جعل احادیث» عنوان کرد: این واقعیت تلخ مورد تأیید بیشتر مفسران و محدثان و صاحب نظران شیعه و سنی است که اخبار و روایات تفسیری چون سایر احادیث از آفت مصون نمانده است؛ به ویژه در برهه‌ای که مسلمانان گرفتار تفرقه و تعصبات گروهی شدند و شماری در این مسیر ناصواب برای اثبات حقانیت اندیشه و باور مسلک خود دست به جعل زدند.

اضافه کرد: خوارج و قاسطین نیز که با شرایط سیاسی زمانه به وجود آمده بودند، در سال 41 هجری، از آنجا که به امکانات و سرباز نیاز داشتند، با حيله‌گری به شست و شوی افکار عمومی ساده‌لوحان پرداختند و از آنجا که آیات قرآن بیش از هر گفتار دیگری اثرگذار بود، بهترین راه فریب را در جعل حدیث و تحریف آیات و دگرگون‌سازی حقایق و مفاهیم بلند و معانی آیات کریمه دیدند و آن‌ها را در تفسیر قرآن دخالت دادند.

خداوند فرستادگان خود را به زبان مردمان برانگیخته و کتابی فرو فرستاده تا بدون نیاز به شرح و تفسیر فهمیده شود؛ هم‌چنان‌که پیامبرش را نخستین مفسر دانسته و می‌فرماید: «؛وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ» (نحل/44)

جاعلان حدیث و صحابه ساختگی

نویسنده کتاب «؛رفتار دینی در جامعه دینی» تصریح کرد: در همین زمان بود که علاوه بر خوارج، امویان و برخی دیگر از فرقه‌های انحرافی، صدها منافق و منحرف را صحابی خواندند و مهر صحت بر آن‌ها زدند که این سیاست تزویر متکی به زور، برای استحمار مردم ساده‌اندیش و دنیادوست به کارگرفته شد و در نتیجه، تفاسیر مآثور با دخالت دادن روایات موضوعه و جعلی از ارزش و اعتبار افتاد و مخدوش شد.

وی خاطرنشان کرد: مرحوم علامه امینی در کتاب «الغدیر» تعداد 700 تن از جعل کنندگان حدیث را بر اساس حروف الفبا نام برده و مرحوم علامه سیدمرتضی عسکری نیز در کتاب خود به 150 صحابه ساختگی اشاره کرده که حتی وجود خارجی نداشته‌اند و با این حال در کتب و آثار اسلامی به عنوان نقل کنندگان حدیث و روایت نبوی شمرده شده‌اند!